

BOSHLANG'ICH SINFLARDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQ MAVZUSINI O'TISHDA DIDAKTIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH

¹Qazoqova Sanobarjon Abduraxmonova,

²Nishonova Naziraxon Islamovna,

³Xakimova Xolida Akparaliyevna

Namangan viloyati Kosonsoy tumani

18-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilari.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7505932>

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun tavsiya sifatida tayyorlangan bo'lib, ona tili va o'qish savodxonligi darslarida foydalanishi mumkin bo'lgan interfaol usullar, ta'limiy o'yinlar, o'yinlarning tasliflanishi va turlarini o'z ichiga olgan.

Kalit so'zlar: dars, innovatsion texnologiya, interaktiv metod, pedagogik mahorat, interfaol usullar, ta'limiy o'yin, Hikoya, So'z o'yini, U kim bu kim?, Davom ettir, U nima qilyapti? , Jonli hikoya, Nima yo'qolib qoldi?, Qarmoq, Xotira mashqi, sifat, bilim, ko'nikma, malaka.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarni ona tili va o'qish darslarida og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishning pedagogik omillari hamda ona tili va o'qish darslarida darslarida qo'llanadigan didaktik o'yinlar

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida barcha sohada tub o'zgarishlar ro'ybermoqda. Jumladan bu o'zgarishlar ta'lim tizimiga ham tegishlidir. Yosh avlodni shaxsini rivojlatirish vazifasini esa yangi metodlarni yaratib amaliyotga joriy etmasdan turib amalga oshirib bo'maydi

Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarni yuqori sinflarga tayyorlash uchun nutq qobiliyatlari o'stirishda ona tili fanida muhim o'rin tutadi.

Boshlang'ich sinflar ona tili va o'qish dars turidan belgilangan muhim talablardan biri o'quvchilarni nutqini ostirishdan va xotiralarini mustahkamlashdan iborat. Chunki, o'quvchilarni nutqining qay darajada ekanligi ular o'qish, yozish malakalari, o'z fikr-mulohazalarini tasavvur tushunchalarini boshqalarga yetkaza olishlariga bog'liqdirdir.

Nutq rivojlangan o'quvchi faqat va ona tili va o'qish savodxonligi darslarni emas, balki boshqa fanlarni ham puxta egallaydi. Shuning uchun ham ona tili va o'qish dasturini barcha bo'limlarida sinflariga nutq o'stirish vazifasi sindirilgan. Bu mas'uliyatli vazifani amalga oshirishda boshlang'ich sinfda ta'limlashda ona tili va o'qish darslarida puxta bilim, ko'nikma va malakani hosil qildirish muhim ahamiyatda ega. O'quvchilarni har bir mavzuni ongli ravishda o'zlashtirish uchun o'qituvchining og'zaki nutqi ravon va tushunarli bo'lishi shart.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda bog'lanishli og'zaki va yozma nutqini o'stirib boriladi.

Imkon darajasida ularni yoshlariga o'zlashtirish qobiliyatlariga qarab qo'shimcha adabiyotlarga masalan "G'uncha", "Gulxan", "Bilimdon" kabi jurnallardan ma'lumotlarni didi, qiziqishlariga va bilim saviyasiga mos ravishta foydalanish lozimdir.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilari qiziquvchan bo'ladilar. Shuning uchun o'quvchilarni ona tili va o'qish savodxonligi darslarida kuzatuvchanlikga o'rgatish voqea – hodisalarni eng muhim belgi va xususiyatlariga ko'ra bilishga o'rgatishimiz shart. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga darslar didaktik, ta'limiy psixologik o'yinlar orqali o'tilsa o'quvchilarni tushunishlari osonroq bo'ladi. Hamda shu o'yinlar orqali ularning og'zaki va yozma nutqi rivojlanadi. Bu o'yinlardan maqsad shundaki o'quvchilarni

- ✓ Shaxsiy ijodiy faoliyati rivojlanadi.
- ✓ O'yin ishtirokchilarida jamoaviy muloqot so'zalshuv madaniyati rivojlanadi

Didaktik o'yinlar ta'limning ko'rgazmaliligini o'qituvchi va o'quvchilarni nutqini bolalar harakatini o'z ichiga oladi. Bunday o'yinlardan ona tili va o'qish savodxonligi darslarida bir nechtasini qo'llashimiz mumkin.

"Hikoya" o'yinida, o'qituvchi doskaga bir nechta so'z yozib qo'yadi. O'quvchilar mustaqil ravishda shu so'zlar ishtirokida hikoya tuzadilar. Hikoya tuzish jarayonida o'quvchilarning lug'at boyligi ortishi bilan birgalikda, gaplarni to'g'ri tuzish, tovushlarni to'g'ri tashkil qilish va mustaqil fikrlash malakasi shakllanadi. O'quvchilarning vaqt-vaqti bilan rag'batlantirish ularning o'ziga bo'lgan ishonchini orttiradi. Bu o'yindan ona tili va o'qish savodxonligi darslarida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda, to'garaklarda foydalanish mumkin.

1-variant: Nafisa, soat, yomg'ir, kitob.

2-variant: Olma, kasal, o'rtoq, Abduvali.

3-variant: Mushuk, bobo, poliz, non, sichqon.

"U kim, bu nima?" o'yinida, stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo'yiladi. O'qituvchi shu predmetlardan birortasini ta'riflaydi. O'quvchilar shu belgilar asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar. Bu o'yinning afzallik tomoni shundaki, undan dars davomida o'quvchilar diqqatini jamlash, qo'llarga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, ona tili va o'qish savodxonligi darslarida yangi mavzuni bayon qilish jarayonida ham foydalanish mumkin. Bu o'yin o'quvchilarda, ziyraklik, sinchkovlik sifatlarini va mustaqil fikrlash malakalarini shakllantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, bu o'yindan dam olish daqiqalarida ham unumli foydalanish mumkin.

1-variant: U shar shaklida. Uni katta-katta sportchilarimiz ham stadionlarda o'ynaydilar. Yosh bolalar ham uni sevib o'ynaydilar. (Javob: "Koptok")

2-variant: U barcha o'quvchilarning o'rtog'idir. Onalarimiz ham, otalarimiz ham uni juda yaxshi ko'radilar. (Javob: "Kitob")

3-variant: U shunday narsaki, bizga vitaminlarga boy meva beradi, xohlasak undan stol yoki stul ham yasash mumkin. (Javob: "Daraxt")

"Davom ettir" o'yinida, o'qituvchi hikoyani boshlab beradi. O'quvchilar uni davom ettiradilar. Bunda o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyati rivojlanib, bayon yoki

insho kabi ijodiy ishlar yozish malakasi rivojlanadi va so'z boyligi ortadi. Bundan tashqari, ularda mustaqillik, o'z kuchiga ishonch hissi rivojlanadi.

"Davom ettir" o'yinida ona tili va o'qish savodxonligi darslarida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin.

1-variant: " Umida barvaqt maktabga kelayotganida yo'lda...".

2-variant: "Havo ilib, qorlar erib boshladi...".

3-variant: "Biz sinfimizdagi barcha o'quvchilar, hayvonot bog'iga bordik...".

Harakatli o'yinlarga quyidagilar kiradi: " U nima qilyapti?", "Jonli hikoya" va "Quruvchi".

"U nima qilyapti" o'yinida, o'quvchilardan biri bolalar oldiga chiqib harakat qiladi. O'quvchilar jamoasi birgalikda uning harakatlarini izohlab berishlari lozim. Bunday o'yin o'qish va ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish, ziyorlik va zeriktirmaslik uchun o'tkaziladi.

"Jonli hikoya" o'yinida, o'qituvchi so'zlar yozilgan qog'ozlarni o'quvchilarga tarqatib beradi. Shundan so'ng o'qituvchi o'quvchilarga hikoya qilib beradi. (Qog'ozlarda yozilgan so'zlar birgalikda shu hikoyani hosil qiladi.) O'qituvchi hikoyani ikkinchi marta o'qib berganda o'quvchilar qo'llaridagi qog'ozlarni shunday ketma-ketlikda joylashtirishlari kerakki, qog'ozlarga yozilgan so'zlar bir butun hikoyani hosil qilishi lozim. Bu o'yinni o'tkazishda darslikdagi hikoyalar yoki darslikdan tashqari hikoya va ertaklardan foydalanishlari mumkin. 1-variant: Bahor kelishi bilan havo iliy boshlaydi. Daraxtlar gullab, maysalar ko'kara boshlaydi.

2-variant: Olimjon ko'chada yig'layotgan bolani ko'rib qoldi. U koptogini ariqqa tushirib yuboribdi. Olimjon bolaning koptogini olib berdi.

3-variant: O'rmon shohi sher yig'in o'tkazdi. Ular tulkixonning ishlarini muhokama qildilar. Tulkixon aybini bo'yniga oldi.

"Quruvchi" o'yini o'quvchilarni guruhlariga bo'lib, darsda o'tilgan mavzuni yoki yangi mavzuni mustahkamlash qismida yoki darsdan tashqari vaqtda o'tkazilishi mumkin. O'qituvchi avvaldan darsga tayyorgarlik ko'rib, qog'ozdan yoki penoplast bo'lakchalaridan "g'ishtchalar" yasaydi va bu "g'ishtchalarga" savol yozilgan qog'ozchalarni yopishtirib chiqadi. "g'ishtchalar" soni o'quvchilar

soniga teng yoki ko'p bo'lishi kerak, guruhlariga "minora" yoki "devor" qurishlari uchun joy ajratiladi. Har bir guruhdan bittadan bola chiqadi va "g'ishtcha" ni olib savolni o'qiydi. Agar savolga bolalar to'g'ri javob topsalar o'zlarining "maydoncha" lariga "g'isht" ni teradilar. Agar noto'g'ri javob bersalar, o'qituvchi "g'ishtcha" ni olib qo'yadi. O'yin shu tahlidda barcha o'quvchilar bittadan "gishtcha" olib bo'lgunlarga qadar davom etadi. "Qurilish maydonchasi" da eng ko'p g'isht tergan o'quvchilar guruhi g'olib hisoblanadi.

Aralash tipdagi o'yinlarga quyidagilar kiradi: "Nima yo'qolib qoldi", "Pochtachi", "Kun va tun", "Qarmoq", "Meni tushun", "Iztopar", "So'z o'yini", "Xat kimniki", "Izma-iz". "Nima yo'qolib qoldi" o'yinida, stol ustida bir necha yoki alohida buyumlar sur'ati tushirilgan kartochkalar joylashtiriladi. O'quvchilar stol ustini yaxshilab kuzatib, narsalarni eslab qoladilar. Shundan so'ng o'qituvchi o'quvchilarga bildirmasdan ularning bittasini olib qo'yadi. O'quvchilar stol ustidan nima yo'qolib qolganini topishlari lozim. Bu o'yindan darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin. Bu o'yin ayniqsa alifbe davrida harflarni o'rganish jarayonida juda qo'l keladi.

"Qarmoq" o'yini: Bu o'yindan barcha darslarda qo'shimcha savollar berish yoki turli ertaklarda foydalanish mumkin. Baliqchalar shaklidagi qog'ozchalarga savollar yoziladi va bir chetiga temir qistirg'ichlar qistiriladi. Qarmoq shaklidagi tayoqchalarning uchiga ip va ipning uchiga magnit bo'lakchasi bog'lab qo'yiladi. O'quvchilar bu "qarmoqlar" vositasida "baliqchalar" dan birini tutib olishlari vaundagi savolga javob berishlari lozim bo'ladi.

So'z o'yini: o'quvchilar guruhlariga yoki qatorlarga ajratiladi. Har bir guruh boshidagi o'quvchiga har xil harf yozilgan qog'oz tarqatiladi. O'yin boshlangunga qadar guruh ishtirokchilari qog'ozga qanday harf yozilganligini ko'rmasliklari lozim. O'qituvchi buyruq berishi bilanoq, boshlovchi o'quvchilar qog'ozni o'niglab qarab, unda yozilgan harfni ko'radilar va shu harf bilan boshlanadigan so'z topib turgan o'quvchiga uzatadilar. Guruh yoki qator oxiridagi o'quvchi oxiri tugagach, qog'ozni o'qituvchiga keltirib topshiradi. O'yinni birinchi bo'lib tugatgan vaso'zlarni to'g'ri yozgan o'quvchilar guruhi g'olib sanaladi. Bu o'yindan dars jarayonida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda, ertaklarda foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Boshlang'ich sinflarda metodik qo'llanmalar
2. Ish tajribalar.